

Hermine de Graaf. *Alleen de heldere uren*. Meulenhoff

„Een moderne Elckerlyc", zo noemt de hoofdpersoon van Hermine de Graafs tweede roman zichzelf. Het slaat niet alleen op het personage, maar ook op het boek dat nog het meest weg heeft van een hedendaagse moraliteit, inclusief de daarbij behorende didactische en allegorische kwaliteiten. *Alleen de heldere uren* is een roman met een duidelijke moraal: wie zich niet genoeg om zijn „ziel" bekommert, raakt vervreemd van zichzelf en van zijn medemensen. Op het moment dat het er op aan komt, zal iedereen hem in de steek laten, precies zoals dat Elckerlyc overkomt als hem door de Dood de wacht wordt aangezegd en hij - vergeefs - op zoek gaat naar iemand die bij God een goed woordje voor hem wil doen.

Bastiaan Koevoet, de „Elckerlyc" van Hermine de Graaf, hoeft niet dood. Hij wordt alleen ontheven van zijn functie als directeur van een psychiatrisch ziekenhuis, maar dat vindt hij al erg genoeg. Het blijkt dat zijn vrienden daar mede de hand in hebben gehad; zij hebben hem bij het bestuur (dat hem „wegpromoveert") aangegeven. Door eigen schuld heeft hij hun loyaliteit verspeeld en dat krijgt hij nu op zijn brood.

Op erg veel sympathie van de kant van de lezer hoeft hij evenmin te rekenen, want die leert hem in de loop van de roman (die slechts een dag uit het leven van Bastiaan Koevoet beschrijft) kennen als een wantrouwige strateeg en manipulator, een „Macchiavelli in vestzakformaat", die geniet van zijn macht en intussen van het ziekenhuis een „janboel" maakt. Dat hij bij dat alles het zicht op de werkelijkheid enigszins is kwijtraakt, valt moeilijk te ontkennen. Hoewel hij zichzelf bij voorkeur ziet als het hoofd van een grote familie, heeft zijn achterdocht zulke paranoïde trekken gekregen dat hij vrijwel permanent het gevoel heeft „overal" buiten te staan. Van de vroegere Amerikaanse president Nixon heeft hij bovendien de gewoonte afgekeken om van alle belangrijke besprekingen in het ziekenhuis stiekem bandopnamen te laten maken.

Met dit pathologische baasje (dat ook nog zijn vrouw bedriegt met een even gewillige als oppervlakkige maîtresse) moet het wel slecht aflopen. Dat blijkt te kloppen. Voor grote verrassingen hoeft men in *Alleen de heldere uren* niet bang te zijn. Hermine de Graaf heeft met deze roman ongetwijfeld haar meest overzichtelijke boek geschreven, maar wat mij betreft ook haar saaiste. Personages en verhaal lijken volledig ondergeschikt te zijn gemaakt aan de moraal, die een veroordeling behelst van geldingsdrang en machtswellust en een pleidooi voor aandacht voor de „ziel".

Dat laatste slaat uiteraard niet - als in de middeleeuwse *Elckerlyc* - op de onsterfelijke ziel, maar op de freudiaanse psyche. De geest van de Weense wonderdokter is prominent in het boek aanwezig, want dat Bastiaan zo wankel in zijn volwassen leven staat, heeft - zo wordt gesuggereerd - alles te maken met de moedwillige verdringing van kinderlijke gevoelens uit het verleden.

Hermine de Graaf heeft van haar hoofdpersoon een zoveelste oedipus gemaakt, wat de lezer op weinig subtiele wijze aan het verstand wordt gebracht. Bastiaan aanbidt zijn moeder, door wie hij zich nog altijd de les laat lezen, en gaat gebukt onder schuldgevoelens jegens zijn - lang geleden verongelukte - vader. Van

zijn vriend Elie krijgt hij te horen dat die schuldgevoelens het gevolg zijn van de „moordfantasie" die hij indertijd over zijn papa zou hebben gekoesterd. Verder is er sprake van een felle concurrentie met zijn voorganger in het ziekenhuis, die nu zijn bejaarde moeder het hof maakt en voor alle duidelijkheid ergens „een koning Laios" wordt genoemd. Niet minder obligaat is de - rechtstreeks aan Freud ontleende - vergelijking van de archeologie (op het ziekenhuisterrein speurt een archeoloog tot Bastiaans ergernis naar prehistorische resten) met het blootleggen van de verschillende lagen van het eigen innerlijk.

Ook dat Bastiaan in zijn dromen uitsluitend verstarde beelden te zien krijgt, kan naar believen symbolisch worden geïdentificeerd. Wie zelfs geen beweging meer in zijn dromen weet te krijgen, moet wel zeer grondig vast zitten. Dat komt er van als je zozeer in mannelijke verblindingsvervalsing hebt afgewend van waar het in het leven op aan komt. De boodschap valt in *Alleen de heldere uren* (de „duistere" belichamen immers het gevaar) moeilijk mis te verstaan.

Helaas is dat wel ten koste gegaan van de roman, die met zijn stereotiep en voorspelbaar verloop, zijn schematische personages, zijn pseudo-diepzinnig gepieker (over de tijd, over de mythe en de geschiedenis) en zijn belegen moraal alleen in de verre verte nog doet denken aan de eigenzinnige, intrigerende verhalen waarmee Hermine de Graaf in het verleden voor de dag is gekomen.

(*de Volkskrant*, 11-10-1991)